

20

República i Sobirania Popular

Florence Gauthier

Universitat Progressista
d'Estiu de Catalunya (UPEC) és filla d'un
llinatge que no vol que resti desconegut.
Fills i néts de les aspiracions de les classes
populars catalanes del segle XIX, plasmades
en el seu vell lema "Instruir-vos i sereu lliures, associeu-
vos i sereu forts, estimeu-vos i sereu feliços", fills i néts
de l'esforç de la primavera republicana dels anys trenta
on s'anunciava que "Per damunt de tot, cultura.
Res no quedarà de l'esforç cívic dels nostres dies sense
la pressió d'un ambient que ens porti a tots pels
camins més càlids de la intel·ligència" i fills i néts de
l'antifranquisme social i polític que aconseguí reconstruir
la raó democràtica al nostre país, volem que el llegat del
passat també teixeixi el nostre present cap al futur.

Autor: Florence Gauthier
Assessorament lingüístic: Montse Alba i Mar Olivé
Coordinació de la publicació: Montse Alba

Edita: UPEC
Producció: Primera Impressió
ISBN. 978-84-614-1972-2
DL. B-27551-2010

El contingut d'aquesta publicació pot ser reproduït, sempre que se'n citi la procedència.

Aquest llibre està imprès en paper certificat FSC, Boscos Ben Gestionats, Fons controlades i fusta i fibra reciclada.

República i Sobirania Popular

Florence Gauthier

Catedràtica d'Història de la Revolució Francesa
a la Universitat Paris VII

El que concerneix tot el món ha de ser aprovat per tothom.

A França, actualment, a causa de la nostra constitució política, estem subjectes a un despotisme que el president és ben a punt de transformar en tirania, restant sord als clams de la gent en les seves diverses manifestacions de resistència, manifestacions que s'han potenciat des de fa tres mesos.

Aquestes tendències despòtiques i tiràniques, elaborades segons el model dels Estats Units, són transmeses i reforçades pel sistema europeu, que funciona pels dictats d'imposar la "globalització", que no és sinó la submissió voluntària a l'imperialisme de les multinacionals.

El sistema europeu, que fa de pont per a aquesta "globalització", també es nega a acceptar el *No!*

dels pobles, que s'han manifestat en contra del projecte de Constitució. El resultat, en definitiva, és que aquest sistema està violant la sobirania popular i per tant es manté en un estat d'il·legimitat i d'il·legalitat des del 2005.

6 La crisi financera, econòmica i social s'utilitza com una excusa per posar la política al servei dels bancs i accelerar, el que a França significa el que el nostre cap de govern anomena les “reformes per a les quals vaig ser elegit”, les reformes que no són més que la continuació de l'intent de demolició de les proteccions socials implantades a partir del 1946, sota les formes principals d'industrialització del país i amb el trencament dels serveis públics, intent que va començar fa uns 30 anys.

Aquests cops, que es poden mesurar en un augment espectacular de la misèria, la pobresa, l'atur i la perspectiva del seu increment dia a dia, han fet reaparèixer la por i la desmoralització a gran escala, que s'alimenten del que La Boëtie anomena la *Servitud voluntària*, un text que va escriure en contra de les tiranies de la seva època¹.

¹ La Boëtie, *Le discours de la servitude volontaire*, (1574-1853) París, Payot, 1976.

Les actuals formes de *servitud voluntària*

És el servilisme de les persones el responsable de la *servitud voluntària*, va escriure La Boëtie, i encara és la seva covardia la que li dóna força al tirà. La Boëtie intenta comprendre els mitjans pels quals els tirans mantenen els pobles en aquesta submissió -aquesta alienació ja la tractarem més endavant- i els troba principalment en la ignorància i la corrupció dels costums. Aquests mitjans, malauradament, no han perdut gens d'actualitat i el nostre President de la República també s'ha fet notar mostrant el seu menyspreu per la cultura i l'escola, des de la llar d'infants fins a l'educació superior. Pel que fa a la corrupció dels usos i costums, ha pres des de fa molt temps la forma principal següent: per ser considerat com un bon element digne de suscitar l'interès dels "superiors", caldria haver fet la prova que som capaços de comportar-nos com a "cabrons" en el sentit sartrià del terme. És, per exemple, el que la llei LRU (relativa a les llibertats i responsabilitats de les universitats) preveu en la "governança" -segons l'idioma despòtic dels nostres tirans- de les universitats per provocar-hi "la guerra de tots contra tots", segons la fórmula hobbesiana² posada un altre cop de moda des de la dècada dels 1940.

² Hobbes, *Leviathan*, (1651), trad. de l'anglès, París, Folio, 2000, cap. 13.

Reprenem La Boëtie, que segueix cercant la manera de recuperar la llibertat: podem superar aquesta servitud voluntària amb la resistència, tenim la facultat de tornar a apropiari-nos del dret de resistència a l'opressió, aquest dret que ha permès pensar en la sobirania popular i de fer-ne el principi constituent de les teories democràtiques modernes, que en aquests moments estan a punt de ser trepitjades.

8

De què pot servir l'apunt històric que us he volgut mostrar? Per satisfer un gust exòtic per les antiguitats? No, ben al contrari, crec que la història té una part lligada a la política, amb la condició que en resti independent, que es basa en una metodologia científica i refusa ser "la servitud del present". La història ens pot ajudar a pensar o repensar qüestions que s'havien plantejat en el passat, que es tornen a plantejar ara d'una nova manera que ens pugui ajudar a comprendre-les millor per comparació i actualitzar-les.

De què estem parlant quan evoquem el terme "sobirania popular" com a dret dels pobles i el principi primer de la llibertat política?

Doncs parlem d'una perspectiva històrica que retrata les lluites contra l'esclavitud, la servitud, l'assalariat

i el seu món que comporta misèria i atur. I aquestes lluites han durat diversos segles abans que haguem pogut definir clarament la idea de sobirania popular.

Esmentaré dos moments d'aquest difícil part. La primera vegada que ens vam aproximar a aquest concepte va ser concebut-lo com a simple participació. La segona ha estat com a base d'una teoria política molt precisa, però ara està submergit sota el terme general de "republicanisme", com si només n'hi hagués un.

I) La llibertat civil i política contra l'esclavitud i la servitud o d'Espàrtac a Marsili de Pàdua

L'imperi romà, fundat en base a l'esclavatge, va ser enderrocat i destruït per les invasions bàrbares durant un llarg període. La lluita no va ser fàcil. Els bàrbars van introduir costums i cultures molt diferents de les que tenien els romans i, en particular, una concepció de la participació dels soldats en l'elecció dels líders militars i de la gent en l'elecció dels reis. Aquestes van ser les primeres expressions d'aquesta afirmació dels drets d'un poble a controlar el poder polític, en la forma de la tria d'un líder que després prendrà les decisions.

A partir del segle XI, es va produir una transformació fonamental en la forma de la societat feudal, en què els pagesos es van revoltar per alliberar-se de la servitud d'una vegada, i van negociar amb els senyors i els reis els termes del seu nou contracte.

10

Del segle XI al XIV, l'alliberament de la servitud multiplica les demandes populars *en termes de drets*. Un exemple: les comunitats rurals i les urbanes, com els gremis d'oficis, van obtenir la personalitat jurídica i es va tenir en compte, en el procés, la seva particular concepció del dret. Aquests grups van ser institucionalitzats amb el dret de cada membre a participar en les deliberacions i decisions de l'organisme o de la comunitat. Cal apuntar que la concepció del dret és en aquest cas al mateix temps individual per a cada membre i col·lectiu per al gremi, de la mateixa manera que les activitats dels camperols en els béns comuns, com els boscos, els rius, les pastures i d'altres eren de propietat comú i es distribuïen en forma de drets d'ús individual per a cada habitant³.

³ Veure Georges Lizerand, *Le régime rural de l'ancienne France*, París, PUF, 1942 ; M. Bloch, *Les caractères originaux de l'histoire rurale française*, París-Oslo, 1931; Rodney Hilton, *Bondmen made free* (1977), trad. de l'anglès sota el títol *Les mouvements paysans du Moyen-âge et la Révolution de 1381*, París, Seuil, 1979.

Permeteu-me subratllar que les tesis actualitzades, d'avui en dia, oposen “holisme” i “individualisme”⁴, és a dir, un col·lectivisme que nega l'individualisme i el qualifica d'antiquat contra un individualisme al qual s'atribueixen totes les virtuts: aquestes tesis es presenten a si mateixes com les noves claus de la història de les societats, però en realitat són unes extravagàncies per a una simplificació exagerada. En els exemples tan antics que ara he recordat, els drets individuals i de la comunitat funcionen *junts* i es complementen mútuament. La part de l'holisme” i la de l'individualisme”, lluny d'enfrontar-se, conviuen juntes i en harmonia.

L'aparició del dret natural al segle XII

Reprenquem el fil del nostre propòsit. Encara estàvem al segle XII quan els juristes van inventar el concepte de *dret natural*⁵. Aquest concepte de la llei natural va ser una invenció enginyosa, perquè els seus inventors buscaven una manera de pensar que els permetés escapar de les dues formes de despotisme del seu temps: *el dret diví*,

⁴ Veure Louis Dumont, *Essais sur l'individualisme*, París, Seuil, 1983.

⁵ Veure Brian Tierney, *The Idea of Natural Rights, 1150-1625*, Michigan/Cambridge UK, 1997, que ha pogut datar amb precisió l'aparició del terme « dret natural » i el recontextua en el seu context històric i la seva evolució.

el de l'Església i el seu dogmatisme doctrinal, i el *dret humà*, el dels reis, o si ho preferiu el dret positiu de l'època. Aquest nou camp del *dret natural* va ser el del sentit de la justícia, la reparació i protecció que qualsevol individu experimenta quan és víctima d'una injustícia. Va ser una elecció producte del sentit comú de tothom. Va ser també una opció de sensibilitat i d'ètica des del començament que es racionalitza posteriorment en termes de dret, és a dir, *en la teoria per a l'acció política*.

12 **El dret a la vida, a l'existència i a les mesures per tal de preservar-lo**

Heus ací un exemple de la injustícia que ha donat lloc a un debat de fons que encara continua, que és el de la misèria i la pobresa. Aquest debat s'ha desenvolupat en la direcció del dret a la vida, del dret a l'existència i als mitjans per preservar-la i ha reobert el debat sobre el *dret de la propietat*.

En el fons, el problema és el de l'exclusió, en formes renovades, de les classes oprimides de la societat i de les seves lleis. Els treballadors i els aturats no poden treballar o viure si no és amb *el*

permís dels que tenen els mitjans de treball i les riqueses⁶.

El debat es refereix a aquest punt: la vida d'un ésser humà, ha de dependre de l'autorització d'un altre?

La resposta que es va donar al segle XII va ser la següent: la llibertat en virtut del dret natural és la que caracteritza l'ésser humà i consisteix, precisament, a no haver de dependre d'un altre ésser humà.

El debat sobre el dret de propietat va unit a la qüestió de la laïcitat. Veiem-ho més atentament. Al segle XIV, el Papa Joan XXII va prendre partit per l'exclusiva defensa dels drets de la propietat privada contra els grups de captaires, que van ser capaços d'aconseguir obligar, per llei, els rics a donar una part dels seus excedents als pobres. El Papa volia substituir aquesta *lleï* per la *caritat*.

Gran debat. El Papa avança la idea segons la qual Déu, des que va expulsar l'Adam i l'Eva del

⁶ En relació a això veure Antoni Domènech, « Droit, droit naturel et tradition républicaine moderne », a M. Belissa, Y. Bosc, F. Gauthier éd., *Républicanismes et droit naturel. Des humanistes aux révolutions des droits de l'homme et du citoyen*, Paris, Kimé, 2009, pp. 17-30, Domènech és redactor en cap de la revista *Sin Permiso* (Barcelona) que ha pres el títol d'en Marx, *Critique du Programme de Gotha*, (1891), Paris, 2008, p. 50: « Ell (el treballador) no pot viure si no és amb el seu (els propietaris dels mitjans de treball) permís. »

Paradís, li va donar la propietat del món i el poder d'administrar-la com a propietat privada a l'Adam, que ho va transmetre als seus fills, la qual cosa justifica l'existència d'una classe de propietaris exclusius dels béns i del poder polític. Heus aquí com el pecat original ha esdevingut l'origen mític de l'existència d'aquesta classe dominant.

Dret diví i història divina o dret humà i història humana?

14

Els defensors dels drets dels marginats van anar ben lluny per respondre el Papa: van venir a desmuntar aquesta història sagrada del pecat original per tal de substituir-la per una història dels inicis de les societats humanes. Van inventar un nou mite, una nova història que diu que, abans del pecat original, el món ja existia i que tot el que hi havia era comú i compartit. Fins i tot van arribar a oposar, renovant-lo, el concepte de “natura” al del “Déu de la Bíblia”, i van afirmar que la “natura” existia abans que “la caiguda” i que seguirà existint “, “fins i tot si Déu no existeix”⁷.

Tenim aquí un exemple notable de persones que, adoptant la defensa concreta dels pobres, van

⁷ Veure B. Tierney, *op. cit.*, cap. 13, p. 319.

arribar a engegar un pensament que es va oblidar d'una teologia precisa, negaven el dogmatisme doctrinal, van trobar una resposta coherent i van preparar el que esdevindria la laïcitat.

El corrent de pensament del dret natural és interessant perquè ha estat capaç d'escollir el seu àmbit d'intervenció i forjar la construcció de paraules, de conceptes, d'idees, d'arguments que refuten els de l'enemic, tot donant un pas endavant per a la humanitat en el camp de la teoria de l'acció.

I nosaltres avui en dia: triem el dogmatisme doctrinal de Brussel·les o bé la recuperació dels drets dels pobles per a la seva sobirania?

Hem de fer la mateixa feina per desestabilitzar el llenguatge, actualment tot poderós, que utilitzen els nostres tirans a nivell nacional, europeu i mundial. Aquest llenguatge despòtic de la globalització es reflecteix a tots els idiomes i tots els mitjans de comunicació, amb molt rares excepcions, i nosaltres en som víctimes quan l'utilitzem: per exemple, "economia de mercat" en el sentit de "capitalisme", "mundialització" en lloc "d'imperialisme", "Estat" -amb una majúscula majestàtica, si

us plau! - en lloc de “govern”, “Estat de Dret” en lloc de dir “república democràtica”, “les reformes per les quals jo vaig ser escollit” per significar la destrucció de les proteccions socials, etc. És del tot fonamental deixar de parlar aquest llenguatge i crear-ne un altre que desestabilitzi l’adversari, el deslegitimi i l’obligui a posar-se a la defensiva⁸.

Durant tot el període de l’Edat Mitjana, la monarquia va reconèixer que la gent tenia alguna cosa a dir, però a un nivell limitat del Consell del rei, ja que només el rei tenia la facultat de convocar aquest Consell.

16

D’altra banda, el rei regnava sobre un mosaic de nuclis i comunitats que vivien tancats en si mateixos i fins i tot podien tenir certes pràctiques democràtiques, però ni la sobirania popular, ni tampoc aquestes pràctiques no estaven reconegudes com a principis democràtics constituents de la societat política. Era ben bé el rei el que exercia, ell tot sol, el màxim poder polític, el poder sobirà de decisió⁹.

⁸ Sobre les qüestions del llenguatge veure l’excel·lent llibre de l’Hélène Merlin-Kajman, *La Langue est-elle fasciste? Langage, pouvoir, enseignement*, París, Seuil, 2003. Veure també Victor Klemperer, *LTI, la langue du IIIe Reich*, (1946) trad. de l’alemany, París, 1996 i Jean-Pierre Faye, *Langages totalitaires*, París, Hermann, 1973.

⁹ Veure P. Sueur, *Histoire du droit public français*, París, PUF, 1989, 2 vol.

Aquestes formes de la societat medieval tenen alguns trets comuns amb les nostres formes actuals de tirania. La Comissió de Brussel·les, que no ha estat elegida, pren les decisions, mentre que el Parlament Europeu, que és elegit com a referència d'un "poble europeu" que realment no existeix, tan sols té un paper secundari de consell.

La política del comunisme tan esbombada pels Estats Units, Europa, els nous filòsofs i els mitjans de comunicació, s'assembla moltíssim al corporativisme medieval. La divisió en guetos, segons l'afiliació religiosa, el color de la pell, el gènere i altres..., té com a efecte destruir l'existència d'un poble i de la seva sobirania. Aquest mètode és el que també ha estat utilitzat per tots els colonialismes europeus des del segle XVI, ensinistrant diferents ètnies, fins i tot a risc d'inventar-se-les, les unes contra les altres.

II) La llibertat civil, política i cosmopolita contra l'imperialisme o de Vitoria a Kant

Anem ara a veure el segon cop en què s'ha permès assumir la sobirania popular com a fonament d'una república democràtica. Això es va esdevenir durant un fet històric important: el descobriment

d'Amèrica, seguida del seu saqueig i de la destrucció de les societats anomenades indíanes. Tots aquests crims contra la humanitat han causat una reacció d'indignació que ha pres la forma de la invenció dels drets de la humanitat, acompanyats del deure de defensar-los a través d'una teoria política i cosmopolita al mateix temps.

Aquests crims han estat comesos amb la complicitat del dret diví de l'Església i del dret humà dels reis, aquesta teoria ha tornat a tenir el camp lliure del dret natural. Es redefineix per primera vegada la humanitat, no com un privilegi reservat a un grup unit per un tret cultural determinat (llengua, territori, història i d'altres), sinó pel fet de la seva pròpia existència en tant que gènere humà.

18

La doctrina dels drets de la humanitat

Convertir els indígenes en esclaus va donar origen a la doctrina dels drets de la humanitat de la següent manera: l'ésser humà està destinat a viure lliure; neix lliure i no esclau, i ha d'estar protegit pel poder públic. La llibertat és concebuda en aquest cas com a oposició a l'esclavitud, o d'altres formes de dominació de l'home per l'home: és el dret natural de qualsevol ésser humà.

Aquest dret de llibertat és per tant universal, la qual cosa significa simplement que és recíproc. Aquesta reciprocitat del dret imposa determinats límits: si jo tinc drets, he de respectar aquests mateixos drets per als altres. Aquests drets individuals han de ser protegits pel poder públic, el que desemboca en una nova teoria política que imposa els principis de naturalesa constituent, limitant l'exercici dels poders públics, la qual cosa esdevindrà més endavant la base de la Declaració sobre els Drets de l'home i del ciutadà en el primer pla de la Constitució¹⁰.

La destrucció de les societats indíanes ha suscitat una consciència crítica de la conquesta i del colonialisme, des de la seva aparició en aquest gran continent que es va lliurar a les apetències imperia-
listes d'un grapat d'europaus. L'Escola de Salamanca va elaborar els principis bàsics d'una teoria de la sobirania dels pobles de la qual us en mostrem les principals característiques¹¹.

En aplicació de la nova definició de la humanitat -i no jerarquizada com a amos i esclaus-, s'afirmen

¹⁰ Veure B. de Las Casas, *Très brève relation de la destruction des Indes*, (1542) traduït de l'espanyol Maspero, 1979 ; John Locke, *Deux traités de gouvernement* (1690), traduït de l'anglès Paris, Vrin, 1997.

¹¹ Veure Vitoria, *Leçon sur les Indiens. Sur le droit de guerre* (1539) trad. Genève, Droz, 1966 ; Joaquín Miras, « La *res publica*, la pensée politique de Francisco de Vitoria », a *Républicanismes et droit naturel*, op. cit., pp. 31-40.

els drets dels pobles al seu territori, al seu dret de sobirania i a les diverses formes de les seves cultures i dels seus drets civils i públics, amb la finalitat de deslegitimar els crims dels conqueridors.

L'Escola de Salamanca i els drets dels pobles

Així doncs, l'Escola de Salamanca ha establert les bases d'una teoria dels drets dels pobles a escala mundial, per tal de protegir-los del que ella va anomenar "la barbàrie europea", és a dir, la conquesta imperialista dels Estats Units.

20

Aquesta teoria ha tornat a posar en circulació l'expressió "el dret de la gent", heretada dels romans, però l'ha transformada completament amb la introducció del concepte de dret natural dels pobles a resistir l'opressió colonial.

A la llum d'aquesta consciència crítica de la barbàrie europea, s'han concretat dues concepcions antagòniques de l'antropologia, una que oposa "civilització i barbàrie", la dels imperialistes, i una altra resultant de l'Escola de Salamanca que oposa "llibertat a esclavatge", i intenta unir la consciència crítica europea a la defensa dels drets dels pobles

a la seva sobirania en una aliança anticonqueridora, anticolonialista i antiimperialista¹².

Avui en dia, es podria interpretar que la idea dels drets humans no és més que una elucubració realitzada pels occidentals amb la finalitat de justificar les seves exigències conqueridores. Aquesta declaració és enganyosa o fantasiosa i, en tot cas, ignorant d'aquesta història que ens demostra, ben al contrari, com una teoria de la sobirania dels pobles a escala mundial ha pogut aparèixer al segle XVI, en un context històric precís.

Les revolucions d'Anglaterra al segle XVII

Aquesta teoria d'un dret cosmopolita dels pobles a la seva independència es va desenvolupar més tard, cap al segle XVII, durant la Revolució d'Holanda, que va durar més de cent anys, per tal d'alliberar-se de l'ocupació espanyola. Va ser reorganitzada per en Grotius en la seva obra teòrica com a jurista. I, a més, a Anglaterra, durant la primera revolució dels anys 1640-1660, en què va experimentar una renovació significativa quan un corrent democràtic va dirigir una campanya en

¹² Veure Florence Gauthier, « La monstruosité de la conquête coloniale et de l'esclavage aux Amériques, XVIe-XVIIIe siècle », a A. Caiozzo, A-E. Demartini, *Monstre et imaginaire social*, París, Creaphis, 2008, pp. 83-99.

favor d'una constitució democràtica, basada en el principi de sobirania popular i precedida per una declaració dels drets naturals de la humanitat.

Aquests demòcrates anglesos van ser combatuts per en Cromwell i l'alta i mitjana burgesia puritana que va refusar els drets del poble. En Cromwell els insulta anomenant-los anivelladors: aquests que volen anivellar, els insulta perquè ell encara va en contra del principi d'igualtat de drets. Així, hi ha una oposició faltà entre llibertat i igualtat, tot reprenent l'insult d'en Cromwell i fent veure que s'ignora que el terme igualtat significa reciprocitat del dret.

22

En Cromwell no només havia insultat els demòcrates anglesos, sinó que també hi va entrar en guerra i els va empresonar. Aquesta revolució democràtica anglesa va fracassar, però va deixar la seva marca en la teoria política del segle XVII, que va ser capaç de resoldre el problema que plantejaven les relacions públiques entre el poble i el govern, i d'atorgar una base clara al principi constituent de la sobirania popular¹³. Va ser en Locke el qui va treballar aquesta síntesi, veiem com ho va fer.

¹³ Veure Christopher Hill, *Le Monde à l'envers. Les idées radicales au cours de la Révolution anglaise* (1972) traduit de l'anglès, Payot, 1977 ; Olivier Lutaud, *Cromwell, les Niveleurs et la République*, Paris, 1978.

Els membres d'una societat política, o república, estan en una relació entre ells d'igualtat de drets. Els poders públics han d'estar separats i jerarquititzats, el legislador sent superior a l'executiu, ja que, en efecte, el legislador està integrat per diputats elegits pels ciutadans, fet que representa el poder suprem, perquè és l'expressió real del nivell de consciència de la societat, mentre que l'executiu no és més que un agent responsable de l'aplicació de les lleis, i ha de ser controlat per tal que no les modifiqui de passada.

Es pot entendre intuïtivament el que comporta el perill específic de l'executiu: la seva pretensió d'ocupar el lloc de la legislatura ja sigui indirectament modificant la llei quan és executada o bé no aplicant-la, ja sigui directament, com en la nostra actual Constitució, en què el poder executiu reemplaça institucionalment l'executiu.

Quina és la relació entre els ciutadans i els diputats? La resposta dels anivelladors, recuperats per en Locke, ha estat proposar una solució concreta en l'exercici efectiu de la sobirania popular: els ciutadans no elegeixen un delegat independent que pot actuar com ho consideri oportú, sense rendir comptes als seus electors, sinó algú "com-

promès” a qui els seus electors fan confiança. Però si aquest compromès ha perdut la confiança dels seus electors, aleshores els electors l’hi retiren, ja que són sobirans i són ells els que tenen, col·lectivament, el poder suprem.

En Locke planteja la qüestió central de la política: “Qui ha de jutjar si el poder executiu o el poder legislatiu actuen en contra de la seva missió? A això jo contesto: el jutge serà el poble.¹⁴”

24

La resposta és la d’un defensor de la sobirania popular, i per tant de la democràcia, que forçosament han de caminar juntes. El dret de resistència a l’opressió, a la insurrecció si calgués, s’inscriu en aquest concepte d’una política basada en la sobirania popular.

Aquest concepte de “compromès” és nou? No, és clar que no, però el que sí que ho és en la teoria política anglesa és haver-lo posat al servei de la sobirania popular.

Per altra banda, en aquesta teoria, les relacions entre el dret i la llei són complementàries en el sentit que la Declaració dels Drets Humans i del

¹⁴ Locke, *Traité du gouvernement civil*, op. cit., Segon tractat, XIX, 240.

Ciudadà, que és constitucional, serveix de brúixola per al poder legislatiu, en imposar-li una orientació i els límits que ha de respectar, per tal de no esdevenir opressor i provocar resistències. La llei està concebuda com un desenvolupament pràctic dels drets declarats, com una norma positiva que estableix la llibertat jurídica.

Tingueu en compte que en Marx -a diferència de molts que es van reclamar de la seva filosofia en el segle XX, però que van construir sistemes polítics de partit únic al poder, sense tenir en compte la sobirania dels pobles i la democràcia- coneixia molt bé aquesta teoria democràtica i se'n reclamava. Això és el que va escriure sobre la relació entre la sobirania popular, el poder legislatiu suprem i la democràcia: "El poder legislatiu ha fet la Revolució Francesa; en general, allà on ha entrat en escena com a sobirà, ha fet les grans revolucions universals (...), perquè el poder legislatiu és el representant del poble, de la voluntat general.

El poder executiu, pel contrari, ha fet les petites revolucions, les revolucions retrògrades, les reaccions."¹⁵

¹⁵ Karl Marx, *Critique du droit hégélien*, manuscrit del 1843, traduït de l'alemany París, 10x18, 1976, § 298 ; veure també Jean-Pierre Faye, *Dictionnaire politique portatif en cinq mots*, París, Idées-Gallimard, 1982, p. 71 i s.

O fins i tot les relacions entre el dret i la llei:
"Les lleis són més aviat de les normes positives, resplendents, universals, i és tan sols gràcies a elles que la llibertat ha guanyat una existència impersonal, teòrica, independent del caràcter arbitrari dels individus" ("Debat sobre la llibertat de premsa," *Rheinische Zeitung*, 12 de maig del 1842).

Com veiem, en Marx repren aquesta idea segons la qual s'és lliure quan no es depèn de cap altre home.

26

Digressió sobre l'Estat totalitari d'en Mussolini

Aquesta concepció de la llei difereix radicalment de la que en fa un mitjà d'opressió, com en el cas d'en Hobbes i d'en Bentham, per exemple, i els seus successors, per als quals la llei ja no és considerada com un bé comú de la societat, sinó com el mitjà d'una part de la societat per oprimir l'altra, practicant totes les formes possibles de la desigualtat en els drets. Aquesta desigualtat de drets té un nom: el despotisme. Aquest és el terme que va utilitzar l'Aristòtil, a *La Política*, per precisar la naturalesa exacta del poder que l'amo exerceix sobre els seus esclaus i diferenciar-lo

d'altres formes de poder que pot exercir. Al segle XX, en Mussolini va impulsar la desigualtat en els drets fins a l'extrem, tot fent del poder legislatiu objecte exclusiu del líder suprem, del *duce*, esdevingut per una pura relació de força, el sobirà posseïdor de tots els poders públics a les seves mans. Eliminant qualsevol forma d'existència jurídica i política en la societat, va donar al seu sistema el nom d'Estat totalitari, en el qual la societat ha perdut tots els seus drets en favor de l'Estat, personificat pel seu líder. En Mussolini va concebre d'aquesta manera l'antítesi de la teoria política dels drets humans invocats aquí des del segle XII.

Els republicanismes dels drets de l'home i del ciutadà

La teoria anglesa de la sobirania popular no s'ha pogut realitzar a Anglaterra fins a un segle més tard, amb la Revolució Francesa, que es va fer càrrec del dispositiu democràtic dels anivelladors i es va inspirar en la teoria d'en Locke, tal com es mostra en la Declaració dels Drets Humans i del Ciutadà del 1789 i del 1793, que ofereixen una síntesi notable de la reactivació d'aquest dret natural des de l'Escola de Salamanca. Per exemple,

una secció del text del 1789 emana directament de la idea de Salamanca: “Els homes neixen i romanen lliures i iguals en drets”, recuperant aquella definició de la llibertat pensada en oposició a l’esclavitud que era una realitat i no una referència llibresca! El *barret frigi* de la llibertat, o el barret vermell de la llibertat, va expressar aquesta concepció que va arribar a ser popular de la llibertat, en la versió de l’Escola de Salamanca. Les revolucions es fan per establir la sobirania popular, es va dir en aquell moment, i civilitzar el govern. En efecte, el republicanisme de dret natural considerava que era la societat la portadora del principi de civilització, d’aquí ve l’expressió de “societat civil”. I que era la “societat” civil la que havia de “civilitzar el govern” i fer-ne un “govern civil”, posant-lo al servei de la societat, impedit que es faci la guerra a la societat. Es pot entendre millor el significat d’aquestes paraules: *civil*, *civilitat*, *civilitzar* que s’oposen a l’estat de guerra entre govern i societat¹⁶, des del moment en què les

¹⁶ Veure Locke, *op. cit.*, que ha precisat aquestes nocions, « Second traité du gouvernement civil », cap. XI ; Thomas Paine, *Les Droits de l’homme* (1791-1792) traduït de l’anglès París, Belin, 1987, II, cap. V, p. 243. A les antípodes, en Hobbes li treu a la societat aquesta capacitat de ser portadora del principi de civilització que confia en el seu Léviathan, estimant que els humans només són aptes per a « la guerra de tots contra tots ». En Mussolini va conduir la lògica hobbesiana fins al punt, teòric en tot cas, que li importava: treure a la llibertat personal, fins i tot reduïda en el més profund, la més mínima esperança d’expressar-se, suprimir fins i tot la idea de resistència a l’opressió.

resitua en el seu context pràctic, jurídic, històric, filosòfic.

En el període democràtic des del 1792 fins al 1794, la Revolució Francesa va posar en pràctica la sobirania popular i la democràcia a les institucions republicanes. El poder legislatiu ha estat el poder suprem i els diputats han estat els “compromesos” amb els ciutadans. L’advertiment dels mandataris infidels es va posar en pràctica en aquell temps. A més, l’aparell d’aplicació de les lleis estava controlat pels ciutadans, és a dir que els seus agents van ser tots elegits i no designats en els ministeris. Tots ells elegits, fins i tot els jutges que administraven justícia en nom del poble o els comissaris de policia.

La revolució va abolir el feudalisme a França i l’esclavatge a les colònies. Va realitzar una gran reforma agrària en favor dels agricultors pobres i, d’aquesta manera, va garantir la seva existència durant més d’un segle.

A les colònies, la revolució no només va ajudar la “revolta de la igualtat de l’epidermis”, va iniciar un procés d’atorgament de poders a aquests nous pobles, per tal de preparar-los per a una independència en el context d’una aliança antiimpe-

rialista, amb l'antiga metròpoli que va renunciar a dirigir en el futur una política d'autoritat. I la Constitució del 1793 és l'única Constitució francesa que no és colonialista¹⁷, la que, per si mateixa, mereixeria sortir de l'enfosquiment en la qual s'ha mantingut aquesta història durant més d'un segle¹⁸.

Aquesta aliança anticonqueridora i anticolonialista havia estat un dels objectius d'aquesta teoria dels drets dels pobles a la seva sobirania que en Kant va sintetitzar en el seu *Projecte de Pau perpètua* del 1795.

30

Eclipsi de la Declaració dels Drets Humans i del Ciutadà del 1795 fins al... 1946

La Revolució Francesa va ser violentament interrompuda per un procés contrarevolucionari que va durar més d'un segle. La declaració dels drets humans i del ciutadà va desaparèixer del dret constitucional francès des del 1795 i fins al 1946¹⁹. I va

¹⁷ Veure Albert Mathiez, *La Révolution française* (1927), Paris, 1978 ; F. Gauthier, *Triomphe et mort du droit naturel en révolution, 1789-1795-1802*, PUF, 1992.

¹⁸ Veure Aimé Césaire, *Toussaint Louverture. La Révolution française et le problème colonial*, Présence Africaine, 1961 ; Yves Bénot, *La Révolution française et la fin des colonies*, La Découverte, 1988, en particular cap. 10. En el mirall truat dels historiadors ; F. Gauthier, *L'Aristocratie de l'épiderme. La lutte de la Société des citoyens de couleur, 1789-1791*, CNRS, 2007. Durant tot el segle XIX, la lluita anticolonialista encara va ser coneguda, va desaparèixer dels llibres d'història i de les preocupacions dels historiadors del 1898 fins al bicentenari.

ser com a resultat d'una guerra mundial contra el nazisme que el record dels drets de la humanitat va reparèixer i amb ell la referència a una república fundada en el principi de la sobirania popular. Cal aclarir aquesta cronologia, perquè la Constitució de la Tercera República, contràriament als prejudicis difosos²⁰, no es basa en el principi de la sobirania popular, terminologia que es va buscar en va a les seves disposicions constitucionals.

Més àmpliament, aquest ressorgiment del dret de sobirania popular formava part d'un vast moviment de presa de consciència, que aconsegueix donar un nou fonament al principi del dret dels pobles, amb la Carta de les Nacions Unides del 1945 i els seus complements, en particular la definició de l'agressió que condemna les diverses formes de dominació estrangera, aprovada el 1974²¹. Aquest període va estar caracteritzat per l'inici de la descolonització, que encara no ha acabat.

¹⁹ F. Gauthier, *Triomphe et mort...*, op.cit.

²⁰ Amb l'esperança de justificar la seva tesi segons la qual « la Revolució francesa havia acabat! » -tesi recalçada pels medias que tant el van estimar- en François Furet pretenia mostrar la IIIa República com la realització diferida de la Revolució francesa! Se li reprotxarà, en particular, i per tal d'anar a l'essencial, que l'absència d'una constitució democràtica que descansa sobre el principi de la sobirania popular, és el doble que el d'una declaració dels drets de l'home i del ciutadà, així com el rebuig a la política anticolonialista, o sigui, el no tenir en compte la concepció del dret individual, del dret dels pobles a la seva sobirania i el dret cosmopolita antiimperialista.

²¹ Veure M. i R. Weyl, *Sortir le droit international du placard*, Ginebra, CETIM, 2008. Llegir « La définition de l'agression », p. 131-134.

Conclusió

32

He insistit en dos punts i, en primer lloc, sobre el fet que la teoria moderna dels drets dels pobles a la seva sobirania ha estat una resposta a l'aparició de l'imperialisme europeu sobre el continent americà per començar, al segle XVI, que després va seguir amb la gran ofensiva del capitalisme a la segona meitat del segle XVIII. Aquesta ofensiva ha estat combatuda, i per tant retardada, pel cicle de les revolucions al llindar dels segles XVIII i XIX, que va afectar Europa i els seus dominis colonials que estaven situats a Amèrica. No obstant això, aquesta ofensiva es va poder reprendre i imposar-se a la segona meitat del segle XIX, amb una extensió de l'imperialisme, aquest cop cap a l'Àfrica i l'Àsia, extensió que havia iniciat l'imperi britànic en l'últim quart del segle XVIII amb la conquesta de l'Índia i els seus intents d'introduir plantacions a l'Àfrica, la qual cosa eximia la mà d'obra de moure's d'un continent a un altre. En la història de l'imperialisme europeu, hi va haver dues onades de descolonització, la que es va produir al tombant dels segles XVIII i XIX i que va afectar el continent americà, i la que va aparèixer durant i després de la Segona Guerra Mundial. En tots dos casos, les potències colonia-

listes van perdre o van renunciar a la seva política imperial.

En segon lloc, i en tota la meva presentació, he mostrat que el republicanisme basat en el principi de la sobirania popular, i per tant en la democràcia, va idear i va explicar la necessitat urgent de constituir-se en societat política amb la finalitat de *protegir els drets individuals i les llibertats públiques*. L'objectiu seria el de protegir-se contra els perills que s'han especificat: l'esclavatge, la servitud, el treball assalariat i la misèria i l'atur que comporta, sinó també, a partir del segle XVI, la conquesta exterior i les formes de dominació per part de potències estrangeres.

Aquesta presa de consciència dels perills ha permès fins i tot d'elaborar els projectes d'aliances entre les repúbliques independents, amb la finalitat de constituir un veritable "dret cosmopolita" per tal de lluitar contra l'imperialisme.

Quant a la terminologia que he utilitzat, és interessant saber que les teories del dret natural esmentades aquí han patit un atac violent en el moment del fracàs de la Revolució Francesa democràtica. Els il·lustrats van ser menyspreats i se'ls va con-

siderar responsables de tots els mals que es patien sota el terme genèric de “terror”. Al principi del segle XIX, en Bentham, un dels principals teòrics del sistema imperialista britànic, va qualificar la democràcia com a terror i va inventar un nou terme per fer oblidar la noció de “dret cosmopolita”, heretat de l’Escola de Salamanca, i el va substituir pel terme que fem servir encara en els nostres dies, “dret internacional”²². Per què? Cal recordar que el “dret cosmopolita” de Vitoria contenia la crítica i el rebuig de l’imperialisme i reconeixia “un dret natural” dels pobles a resistir a aquesta forma d’opressió, mentre que el “dret internacional”, en el sentit que hi donava en Bentham, es referia tan sols al dret dels tractats passats entre Estats, i no en mostrava aquest inconvenient principal per a un teòric de la potència imperial com ell.

S’ha de tenir en compte que, avui en dia, qualsevol proposta per a la protecció dels drets individuals i les llibertats civils, la independència nacional i el proteccionisme polític i econòmic són considerats en alguns sectors de l’esquerra com un rèbol que es pot confondre amb un perillós nacionalisme.

²² Veure sobre aquest tema Marc Belissa,

Les raons d'aquest estat de fet són complexes i se li ha d'afegir una gran part d'ignorància, de manera que el que s'ha recordat aquí, en la meua intervenció, no té res a veure amb les teories nacionalistes, sinó tot el contrari. Aleshores, d'on vénen aquestes confusions? És una qüestió que caldrà aclarir si volem avançar.

Consell Social

- Comissions Obreres - CCOO
- Unió General de Treballadors - UGT
- Fundació Josep Irla
- Fundació l'Alternativa
- Fundació Nous Horitzons
- Fundació Rafael Campalans

- Acció Escolta de Catalunya
- Acció Jove - Joves de CCOO
- Associació Catalana per la Pau
- Avalot
- Casals de Joves de Catalunya
- Cooperació
- Entorn SCCL
- Escola Lliure El Sol
- ESPLAC - Esplais Catalans
- Fundació Catalunya Segle XXI
- Fundació Ferrer i Guàrdia
- Fundació Pere Ardiaca
- Fundació Terra
- SOS Racisme

- Associació de Joves Estudiants de Catalunya - AJEC
- Associació d'Estudiants Progressistes - AEP
- Ateneus Laics
- Col·lectius de Joves Comunistes - CJC-Joventut Comunista
- Estudiants en acció
- Fundació Cipriano García
- Fundació Josep Comaposada
- Joventut Socialista de Catalunya
- Joves d'Esquerra Verda – JEV
- Món-3

- Associació Catalana d'Investigacions marxistes
- Càtedra UNESCO de Sostenibilitat de la UPC
- Coordinadora per a la Memòria Històrica i Democràtica de Catalunya
- Centre de Recerca Econòmica i Social de Catalunya
- Sin Permiso
- Suburbe-Associació Cultural Estenent el desastre
- DeBarris sccl

Ponències 2009

més enllà de la crisi

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Barcelona